

ВІДГУК

**офіційного опонента канд. пед. наук, доцента
Пасічника Олександра Сергійовича
на дисертацію Хмелівської Світлани Іванівни
«Розвиток іншомовної освіти у середніх навчальних закладах Київської
учбової округи (друга половина XIX – початок XX ст.)»,
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки**

Реформування будь-якого соціального інституту потребує вивчення досвіду його функціонування на різних історичних етапах. Нині у світі накопичені значні знання щодо навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах. Проте найбільш цінним уявляється власний історичний досвід. Його осмислення, з одного боку, сприятиме врахуванню позитивних досягнень в практиці іншомовної освіти, а з іншого – дасть змогу не повторити колишніх помилок.

Одним із важливих етапів становлення іншомовної освіти в Україні є Київський учбовий округ. Заснований у 1832 році він займав 3-є місце після Санкт-Петербурзького та Московського учбових округів за кількісними і якісними показниками. Територіально він охоплював більшу частину України. Відтак, досліджуючи особливості здійснення освітньої діяльності в цьому окрузі, автор аналізує значний пласт вітчизняної педагогічної спадщини, зокрема розвитку методики та інноваційної діяльності у галузі навчання іноземних мов. Обраний автором часовий проміжок є достатнім для того, щоб визначити основні закономірності та тенденції розвитку іншомовної освіти на території України в дорадянський період.

Презентована робота дозволила окреслити окремі положення, що ще недостатньо вивчені і претендують на можливе застосування у сфері шкільної іншомовної освіти.

Робота Хмелівської Світлани Іванівни логічно структурована, а викладення думок автора відповідає логіці дослідження. Для проведення аналізу автором була залучена значна джерельна база, яка дала можливість різнобічно дослідити окреслену проблему. Так, концепція дисертації сформована на потужній базі історико-педагогічних та методичних праць, а також архівних матеріалів (перелік використаних джерел складає 312 найменувань, із яких 47 – архівні матеріали та 14 – іноземною мовою). Це

дало можливість автору різнобічно дослідити окреслену проблему. До аспектів, які піддалися глибокому аналізу можемо віднести:

- аналіз історіографічної бази дослідження (офіційні документи органів освіти XIX ст. – початку XX ст., архівні матеріали, нарративні джерела);
- соціально-політичні передумови появи та розвитку різних типів середніх навчальних закладів (реальні та жіночі гімназії, комерційні училища, ліцеї) та особливості здійснення в них іншомовної освіти;
- питання форм і методів навчання іноземних мов;
- проблеми дидактико-методичного забезпечення навчального процесу;
- динаміку трансформації цілей навчання іноземних мов;
- питання добору педагогічних кадрів та їх кваліфікації.

Кожен із зазначених аспектів піддається ґрунтовному аналізу та супроводжується відповідними висновками.

Досить змістовним виглядає матеріал **першого розділу**, в якому автор аналізує стан наукової розробленості проблеми. З посиланням на відповідну джерельну базу автор робить висновок про фрагментарний характер висвітлення особливостей іншомовної освіти в загальноосвітніх навчальних закладах Київської округи та обґрунтовує актуальність свого дослідження.

На підставі аналізу тенденцій розвитку системи освіти в другій половині XIX ст. – початку XX ст. укладається періодизація розвитку іншомовної освіти в середніх навчальних закладах. Поділяємо думку автора про те, що основними критеріями для укладення періодизації досліджуваної галузі мають слугувати зміни в цілях і методах навчання, а також тенденції розвитку різних типів закладів середньої загальної освіти. Варто зазначити, що тенденції розвитку середньої освіти розглядаються у їх взаємозв'язку з іншими соціальними системами: політичною, економічною та ідеологічною, що свідчить про комплексний та вичерпний характер історико-педагогічного дослідження.

У **другому розділі** здійснено аналіз організаційних особливостей іншомовної освіти відповідно до виокремлених періодів. Загалом розвиток іншомовної освіти в аналізованій період постає як симбіоз суперечностей між класичною освітою, з її орієнтацією на загальнокультурний розвиток особистості, та прагматичною, для якої пріоритетним є формування у тих, хто навчається, практичних умінь і навичок.

Дослідження засвідчило, що потреби реального життя, попит на фахівців, які спроможні вирішувати конкретні професійні завдання, є основним чинником перетворень в освіті. Так, реальні та жіночі гімназії, комерційні училища, які готували такі професійні кадри, мали своєчасно реагувати на соціально-економічні перетворення і запити ринку праці. Тому саме завдяки їх ініціативам розширювався спектр мов, що вивчаються; а їх вивчення здійснювалося за прогресивними на той час методиками.

Проведене дослідження додає нові відомості до портрета окремих персоналій, та їх вкладу в реформування освіти в Україні та розвиток методичної науки. Зокрема це імена І. Пирогова, П. Нея, С. Петруніна, І. Глівенка та інших.

Важливим для розвитку методичної науки на теренах сучасної України є викладений автором матеріал про внесок тогочасних методистів і педагогів у міркуваннях щодо цілей навчання іноземних мов; поділ іншомовних знань на теоретичні та практичні (с. 76); застосування різних видів читання (с. 115, 164, 167); розвиток альтернативних методів навчання іноземних мов, наприклад метод Робертсона та Магера (с. 95-112); важливість культурологічної спрямованості змісту іншомовної освіти тощо. Усі ці положення тією чи іншою мірою можуть бути адаптовані до застосування в процесі іншомовної освіти на сучасному етапі.

Суттєвими є уточнення, які автор робить стосовно деяких аспектів навчання іноземних мов. Зокрема спростовується твердження І. Грузинської про те, що в дореволюційний період англійська мова не вивчалася (с. 162).

Порівняння особливостей та результатів навчання іноземних мов у класичній та реальній гімназії, жіночих навчальних закладах тощо дало змогу проілюструвати ефективність різних методик.

Важливим у контексті сучасного реформування шкільної іншомовної освіти в Україні є те, що вже в XIX ст. загострилася потреба вивчення іноземних мов для професійних цілей, яку зокрема впроваджували комерційні училища (с. 165). Ця ідея корелює з профілізацією змісту навчання у старшій школі та необхідністю адаптувати його до пізнавальних запитів та майбутніх професійних намірів учнів.

У дисертації порушено проблему **дидактико-методичного** забезпечення навчального процесу. З тексту роботи дізнаємося, що в досліджуваній період використовувалися як вітчизняні, так і зарубіжні підручники. Цінною є згадка про те, що в 60-х рр. XIX ст. керівними

органами освіти було створено умови для вільного вибору навчальної літератури, що, не могло не сприяти покращенню її якості. Також автором схарактеризовано особливості організації змісту окремих найбільш популярних підручників. Важливою є згадка про те, що зарубіжні підручники не завжди відповідали програмі та менталітету учнів і вчителів, а тому вітчизняні педагоги доопрацьовували зарубіжні видання таким чином, щоб вони більш повно відповідали умовам навчання у вітчизняній школі. Причому, як видно, з дисертації, така діяльність здійснювалася майже впродовж усього досліджуваного періоду.

Важливим аспектом будь-якого історичного дослідження є екстраполяція позитивного досвіду на практику сьогодення та окреслення можливих шляхів його застосування накопиченого досвіду в сучасних умовах, що й робить автор роботи. На особливу увагу заслуговують **рекомендації** автора щодо профілізації змісту іншомовної освіти в старшій школі адаптації цілей і змісту навчання іноземних мов відповідно до пізнавальних інтересів та майбутніх професійних намірів учнів. З опорою на історичний досвід автор порушує питання про доцільність вивчення декількох іноземних мов у школі; соціокультурну спрямованість змісту навчання та автентичність його текстової бази; діяльнісний характер навчання; залучення носіїв мови до навчального процесу.

Інформаційно важливим для дослідження та цікавими можна вважати всі додатки, розміщені в кінці дисертації. Вони переконливо свідчать не тільки про доробок автора, але й дозволяють усвідомити логіку розвитку наукового дослідження, уявити його системність.

Мета і завдання дослідження виконані. Зміст автореферату повністю відображає принципові ідеї дисертації. Наведені публікації достатньою мірою ілюструють основний зміст рецензованої наукової роботи.

Використаний науковий апарат роботи, її структура, зміст висновків переконливо засвідчують про достатній дослідницький потенціал автора. Виконане дослідження дозволило розкрити окремі недостатньо вивчені сторінки вітчизняної історико-педагогічної галузі, системно їх уявити та застосовувати в освітній та науковій практиці.

Водночас вважаємо необхідним висловити певні міркування, що виникли під час ознайомлення з дисертацією і потребують окреслених пояснень і уточнень:

1. При укладенні періодизації відправною точкою дослідження автор визначає 50-ті рр. ХХ ст. Хоча цей період і позначився суттєвими зрушеннями в сфері освіти (кінець станової освіти, збільшення кількості учнів, залучення до навчання дівчаток тощо), варто пам'ятати, що Київський учбовий округ був заснований у 1932 році. Вважаємо такий підхід автора не зовсім виправданим, оскільки майже 20 років функціонування іншомовної освіти в досліджуваному окрузі залишилися поза періодизацією, тим більше, що особливості навчання іноземних мов у першій половині ХІХ ст. все-одно згадуються автором на стор. 89, 106.

2. Однією з рекомендацій, які пропонує автор, є доцільність вивчення першої іноземної мови, починаючи з 2-го класу. Проте, на нашу думку, проаналізований автором історичний досвід навчання іноземних мов у період другої половини ХІХ ст. – початку ХХ ст. не дає достатніх підстав робити такий висновок. Вважаємо, що відповідь на це питання варто шукати, насамперед, в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях, а не спиратися лише на історичний досвід ХІХ ст. Окрім того, досвід засвідчує, що протягом досліджуваного періоду вивчення іноземної мови (нової чи старої) розпочиналося з першого року навчання в гімназії (виключення – проект реформи П. Ігнат'єва). Варто також враховувати й те, що в більшості сучасних дитсадків здійснюється навчання іноземної мови. Відтак, перерва тривалістю в один рік може призвести до втрати в дітей сформованих навичок.

3. Однією з рекомендацій, які робить автор є стимулювати закупівлю та більш інтенсивне використання автентичної навчальної літератури з закордону (с. 186-187). Водночас, нічого не сказано про створення вітчизняних підручників. На нашу думку, таке бачення проблеми забезпечення шкіл навчальною літературою є однобоким. Ми не заперечуємо доцільність використання автентичних підручників, оскільки це сприятиме «здоровій конкуренції» на ринку шкільної навчальної іншомовної літератури та стимулюватиме вітчизняних авторів до створення якісних підручників. Проте вважаємо за доцільне розширити це міркування автора, оскільки не стимулюючи видавництво вітчизняної навчальної літератури ми ризикуємо загубити як вітчизняну методику, так і підручникотворення. У цьому контексті варто зазначити, що сама автор на сторінках дисертації вказувала, що далеко не завжди зарубіжні видання були методично-досконаліми, а тому вчителям-ентузіастам доводилося доопрацьовувати їх зміст (с. 175).

Утім, ці зауваження не зменшують наукової цінності дослідження та не впливають на його загальну позитивну оцінку, а скоріше навпаки – окреслюють можливі напрями подальших пошуків автора.

З огляду на зазначене вважаємо, що дисертаційна робота «Розвиток іншомовної освіти у середніх навчальних закладах Київської учбової округи (друга половина XIX – початок XX ст.)» є завершеним самостійним науковим дослідженням, яке відповідає вимогам, що висуваються до кандидатських дисертацій, а її автор – Хмелівська Світлана Іванівна – заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Канд. пед. наук,
доцент кафедри іноземних мов
Хмельницького національного
університету

Пасічник О.С.

Підпис канд. пед. наук, доцента
кафедри іноземних мов Пасічника
Олександра Сергійовича засвідчую,

Проректор з наукової роботи,
д. т. н., професор

Параска Г.Б.

7.05.2015